

սենեկին հանգուցեալ տէր Յովհաննէս մեծագործ պատրիարքն: Ձայնդ առի, ասաց, տիրացու Մկրտիչ, զի՛նչ երգես և գրես: — Տէր Սրբազան, ասացի, զՀրապարակն Աւետեաց երկրին գրեմ: — Զո՞վ Հրապարակ, ասաց: — Զմանկունս և զտողովուրդս Հայոց հրապարեմ, Տէր հոգեւոր: — Գրեա՛, գրեա՛, որհնաւ լինիս: հրաւէր կարգաւ, թող յուխտ գան Հայոց ջերմոռանդ ժողովուրդ: զի բազում գանձուց պէտս ունիմ և մտադիր եմ եթէ յաշիղէ Տէր՝ նորանոր շինուածս կառուցանել»:

Թրիմեան 1853ին արդէն վան դարձած է. հոն վախճանած գտնելով ամուսինն ու զստրիկը՝ կ'որոշէ քաշուիլ աշխարհային կեանքէ և վանք մը առանձնանալ. և 1854ին փետրուար 26ին Աղթամարայ Պիւլպիւնեան Պետրոս կաթողիկոսէն վարդապետ կը ձեռնադրուի իրբու միաբան վարդապայ վանքին:

Ահաւասիկ լայն ասպարէզ մը Թրիմեան վարդապետին դիմաց, երկիր մը խոպան և անմշակ, մտքեր անձուկ, խաւարապատ, երիտասարդ վարդապետը ուխտած էր կերպով մը լուսանորել իր միաբանակիցները:

Թրիմեան կը քարոզէ, լոյսին ճամբան կը ցուցնէ իր միաբանակցաց. կ'ուզէ որ ամէն մէկ վեղարաւոր շքեղ տապանաքարի մը տակ դեռ չհանգչած գործ մը թողու իր հայրենեաց և հայրենակցաց մէջ:

Բայց կրօնաւորը որոնք երբէք չէին ուզեր իրենց թմրութենէն սթափիլ, կը հակառակին Թրիմեանի գաղափարաց և երբ տեսան որ բանավարութեամբ պիտի չկարենան յաղթել, զբարտաւթեան գէնքն իրենց ձեռք առին. զէ՛ք մը՝ որ անմեղնեւ բուն դիմաց շուտով կը հնարուի:

Եւ Թրիմեանը, որ ինքզինքը ազգային լուսաւորութեան և զարգացման նուիրեց՝ մի քանի անգամ ստիպուեցաւ վարագէն Պրիւս գալ ինքզինքը արդարացնելու համար:

Հ. Մ. ՊՈՏՈՒՐԵԱՆ

Շաքայարեկի

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԶՄԵԿԻԿ

ՏՈՒՍ ՀԻՆԳ ԱՐԱՐՈՒԱԾՈՎ

Առաջին արարուած — առաջին տեսիլ

(Ս. Մոփիայի Ռրապարակը. շրջակայ բոլոր պայտսները զարդարուած են զրօշակներով ու զորզերով: Ենմիմ խորը կը տեսնուի քիւզամղաւ. կամ տաճարը, ուսկից խմբերգներ կը հասնին. Ռրապարակիմ վրայ՝ մեծ բազմութիւն զիմուորաւ կամներու, իշխամներու, վաճառակամներու):

Ա. Վաճառող. — Գորգեր, Սպահանի գորգեր, պանչելի նկարներով:

Բ. Վաճառող. — Նժոյգ մը, ազնուական տէր. ճիշդ Զեզի՛ կը վայելէ, բարեձեւ, աշխոյժ, քամիէն ալ երազ:

Գ. Վաճառող. — Բանջարե՛ր:

Դ. Վաճառող. — Երիտասարդ Արաբներ, երիտասարդ Արաբներ. կը ծախուին ամենաարժան գնով. զեզի՛ կինը և որդիքները միաւ սին գնողներուն. ուժով բազուկներ, առողջ

մարմիններ. մարդիկներ կը ծախեմ, ամէն տեսակէ, ամէն հասակէ:

Քրաքերոս գինեպան (թեոփանոյ կայսրուհոյն հայրը). — Բարեւ, բարեկամ. ի՛նչպէս կ'երթայ գործերնդ:

Դ. Վաճ. — Ատ բանը մի՛ հարցներ. Զմիկի բուր գործերնիս կ'աւել. այնչափ գերիններ կը դրկէ քաղաք՝ որ գիներնին սաստիկ ընկած է. մարդիկները հիմակ շատ մեծ արժեք չունին. այնպիսի դարու մը մէջ կ'ապրինք՝ որ մարդիկներ ծախելով միայն՝ կաւելի չէ շնորհով ապրիլ:

Նայէ՛, որչափ երիտասարդներ, մարդկութեան ծաղիկներ. բայց վաստկածս այնչափ քիչ է որ՝ կարծես թէ իրական ծաղիկներ է որ կը ծախեմ:

Քրաքերոս. — Քիչ մը միւրթարեք քեզ. այս առտու քաղաք ի՛նչ մը և մարդ մը զընելու համար. մէկը միւսին վրայ հեծցուցած պիտի տանիմ. ուրեմն ինծի գերի մը հարկաւոր է. առաջուց երկու պայման. ոչ սուղ ըլլայ, ոչ ալ քրիտոսենայ:

Դ. Վաճ. — (խաչակնքելով ինքզինք). Ո՛չ — քրիտոսենայ. ի՛նչ կը նշանակէ անպատճառ ... կը զայթաղուիմ:

Քրաքերոս. — Եւ սակայն պարզ է. ես գինեւ տանս համար պիտի գործածեմ և բնական

է որ վստահութիւն չունենամ բնաւ անոնց վրայ՝ որոնց կրօնքն ինքնին չարգիլել հար-
բնալը։

Դ. վաճ. — Իսկ եթէ ուրանայ՝ ստատանայի փոր-
ձութենէն յաղթուած...

Քրաքերոս. — Ալեկի լաւ, հոգի մ'ազատե՛լ.
— Ի դէպ. անցեալ օր հերետիկոս մ'եկած
էր խանութս, չեմ գիտեր Անի քաղաքէ՛ն էր
թէ Գուրինէն, Հայ ա, Աշտու կամ Սմբատ
անունով մէկը վերջապէս. աս մոլորեալը
այնպէս յամառութեամբ կը վիճէր իբրեւմէ.
ճիշտս բառին դէմ, և կը պնդէր որ Պու-
սոյ պատերազրը իրաւասութիւն չունի ա-
նիկա գործածելու, որ բարեկութենէս չէի
գիտեր ինչ ընել. հին վարդապետներու
շնորհիւ, զօրոնք բոլոր օգնութեան կան-
չեր էի, այնպէս մը յաղթաւարեցի որ...

Դ. վաճ. — Ուրեմն չես թողոր որ հերետիկոսը
մտնեն խանութդ ու մոլորեալ դուրս ել-
նեն։

Քրաքերոս. — Ամենեւին։

Դ. վաճ. — Ուրեմն միշտ դուրս կ'ելլեն դարձի
եկած ու հարբեցած միանգամայն։

Քրաք. — Ի՛նչ, այսպիսի աղէկ բանի կ'ըլլան
խանութիս մէջ՝ և յուսամ թէ ներել պիտի
տան նաեւ գէշ բաներուն։

Դ. վաճ. — Եթէ բոլոր Աւարները դարձի բե-
րեա՛ պատկառելի թիւ մը աւելցուցած կ'ըլ-
լաս յաճախորդներուդ վրայ։

Քրաք. — Դառնա՛ք մեր գերիին ... Նայինք,
աղէկ տեսակէն մէկը ունի՛ս։

Դ. վաճ. — Հոս գերիներու ցուցակը. անուն-
ներուն առջեւ նշանակուած է թէ իւրաքան-
չիւրը որչափ կ'արժէ։

Քրաք. (կարգալով). — Մուսթաֆա կ'արժէ 7
սուկի, 50 փարա, գիտէ թուաբանութիւն
... Ալի կ'արժէ 10 սուկի, գիտէ երաժշտու-
թիւն... ասիկա լաւ է, բայց շատ սուղ է...
թմ խանութիս համար ալ քնարի վրայ նուա-
զեւ գիտող գերի մը պէտք էր. գիտես որ
երբեմն պէտք կ'ըլլայ. այնչափ մարդիկներ
կու գան խանութը, կը նստին ժամերով.
Եթէ նուազածու մը գտնուի... Միրզա օղլու,
կ'արժէ 5 սուկի, 61 փարա, Ֆաթիմա խա-
թուն, կ'արժէ 9 սուկի, 13 փարա... Ոչ. ոչ.
աստեղ պէտք չեն ինձի... սա Ալին հարկա-
ւոր է ինձի, բայց թշուառական՝ շատ սուղ
է։ Տաս սուկի, բարեկամ շատ է, անցեալ
օր երկու պարսիկ կը ծախէին այդ գնով։

Դ. վաճ. — Անոնք աւելի արժան ալ կրնային
ծախել. բարեկամս, 10 սուկով հազիւ գիտուն
մը կրնաս գնել. ասիկա գեղարուեստի մարդ
մըն է. նայէ՛ իմ գիրներս հաստատուն են.
Փերականագէտ մը 6 սուկի կը ծախեմ, գի-
տուն մը 7 սուկի, բժիշկ մը 8 սուկի, պատ-
կերահան մը՝ եթէ արժանի է այս անուամբ
9 սուկի, իսկ միւս ամէն գեղեցիկ արուես-
տի մը տէրը՝ 10 սուկի։

Քրաք. — Ի՛նչ է այդքան սուղ կը ծախես,
դուն որուն միայն՝ 10) մարդ ժառանգու-
թենէ ընկաւ...

Դ. վաճ. — Չես գիտեր, թէ՛ բանաւոր և թէ
անբան ստացուածքներս եղբորս հետ բաժ-
նեցիք, ինձի հազիւ 50 մարդ մնաց, ու
հազիւ 4 ալ եզ։

Քրաք. — Ինչ որ է. 8 սուկով լնցներ։

Դ. վաճ. — Չէ՛, բարեկամ, 9 ինչ վար անկա-
րելի է. հաւատա որ փարա մ'ալ չեմ չա-
հիր. մտածե՛ անգամ մը որ ասոնք Աս-
րեստանէն մինչեւ հոս բերել եմ. ամէն օր
ասոնց կերակուրը կայ, ես ինչ գիտեամ.
Եթէ կայտառ և առողջ չըլլան՝ ոչ ոք կը
գնէ. անպիտանները այնքան ալ անորոշակ
ունին՝ որ կարծես թէ զիս սնանկացնելու
միտք ունին. պարզապէս աւելի վնաս չը-
կրելու համար է որ ասոնք քովէս հե-
ռացնել կը ջանամ. բայց անշուշտ Ալին
հետ՝ իր կիցը և որդին ալ կը գնես. անգը-
թութիւն է զանոց բաժնելը։

Քրաք. — Ի հարկէ անգթութիւն է. անշուշտ
զանոց ալ՝ ինձի ընծայ կ'ընես։

Դ. վաճ. — Ալի, ահաւասիկ քու նոր տէրդ.
վերջին բարեւոյ տուր կնոջդ ու որդւոյդ.
Ալի (փաթթեալով իր ամուսնոյն). — Ահ, սի-
րելի, միաս բարով, միաս բարով... Ի՛նչ
ճակատագիր... մեր այն սիրուն տունը՝ հո-
վիտին մէջ...

Կիկը. — Մեր այն անոշ օրերը... հիւ է մա-
հը... ինչո՛ւ չի հասնիր. Ի՛նչ պիտի ըլլայ
որդիս, ի՛նչ պիտի ըլլամ ես առանց պաշտ-
պանի... պիտի տեսնանք, պիտի տեսնանք
օր մ'ալ քեզ...

Ալի (որդին գրկելով). — Եկուր դուն ալ, Իս-
մայիլ, իմ խեղճ իսմայիլս... անապատի
ազատ գաւառ, աս բաղդի՛ն համար ճնար
դուն. խեղճ որբ... խեղճ ճակատ, զուրկ
պիտի մնաս հայրենի համբոյրներու գոգաւա-
քէն... անգութներ, ձեր գլխուն վրայ ի՛շ-
նան երկրի կայծակները... ձեզ կը մաղ-
թենք մեր բաղդը։ Սիրելի ամուսին, սիրելի
իսմայիլ, .. արին կ'անցնի սրտէս. վեր-
ջին անգամն է ուրեմն որ ձեզ կը համբու-
րեմ, ձեզ կը տեսնեմ...
(բռնի կը բաժնեն)։

(Ենկեցեցեղ դուռը կը բացուի. զինուորական ե-
րաժշտութեամբ յառաջ կու գայ Զմշկիկ, Քիւզմ-
զիւնի կայսերական ընտանեաց արքայմմերու ու
Ոշաճաւոր զօրավարմմերու հետ, շրջապատուած
նուս, բուլբուլ և արաբացի գերիներու երկայն
շարքերէ. մաքրին աղաղակմով. զեցցէ՛ դոստամ-
զիւն, կեցցէ՛ Նիկիփոր, կեցցէ՛ Զմշկիկ. ծափա-
հարութիւնմմեր)։

Քրաքերոս (գերիին՝ որ կու լայ). — Կը ճան-
նես ո՞վ է այս կարճահասակ, սեւունկ, ու-
ղորմով ձիաւորը, խոշոր զգեստներուն մէջ
այնպէս կորսուած՝ որ տարի մը պէտք է
մէջը փնտռել...

Գերիին (լալով ու քիչ մը խնդալով միանգա-
մայն). — Ոչ.

Քրաքերոս. — Նիկիփորն է, նշանաւոր Նիկի-

փորը, իսկ միւսը՝ ծիրանիով, արձանի պէս կեցած՝ կոստանդին կայսրն է. քովի անմօրուս, գէր և երկայն մարդը՝ Վասիլ Սենեկապանը . . . իսկ սա միւս ծիրանի հազուադէպ շնորհալի տղան՝ կայսեր որդին է, Ռոմանոս. իսկ մէջտեղի հեծեալը փոքրիկ, ազնուական ու վառվռուն . . .

Գերի. — Անիծեալը, կը ճանչնամ. . . Չմէկիկը. . . մեզ այս վիճակին հասցնողը. . . (գերիներուն նայելով). . . Հոն, հոն, իմ ազգական զօրավար, չի տեսներ նշանս բազմութեան մէջ. . . անիծեալ Չմէկիկ, քանի՞նէ՛ր ազգականնիւրէս դաշտի վրայ ընկան իր ձեռքէն:

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԵՐԳ

Կեցցէ՛ մեր սուրբ Խաչ, կեցցէ՛ Բիւզանդիոն
Հաւատք, Հայրենիք, ձերն է յաղթութիւն:
Կեցցէ՛ Չմմըշիկի, ասպետն անըման,
Փառքի արուեստի, աստղ առաւօտեան:

Արեւը կ'տեսնէ միայն յաղթանակ՝
Հոն ուր կը փայլին մեր զէնքն ու բանակ.
Զբրվէժն և առիծ, շանթն է քեզ նրման,
Չմմըշիկի անյաղթ՝ աստղ առաւօտեան:

Երբ սուրն օդին մէջ՝ թռչին կրողի դաշտ,
Կը բացուին երկինք ու կ'իջնեն բիւր վաշտ.
Նոր սուրբ Թէոդոր, հայրենեաց վասն,
Կեցցէ՛ Չմմըշիկի՝ աստղ առաւօտեան:

(Բազմութիւնը երգելով կ'երթայ Չմէկիկի ետեւէն ու բեմը կը դատարկուի զանգաղօրէմ. կոյր մը յառաջ կու գայ, քմար զարմելով և երգիւով):

Երջանիկներ, որ զուարթօրէն
Փութաք տեսնել Ձեր սիրելիք,
Թըշուառ կոյրին՝ արեգակէն
Դարձուցէք Ձեր ականողիք.
Իմ գիշերներս անտղ ալ չունին.
Ողորմեցէք կոյր իշխանին:

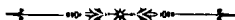
Երջանիկներ՝ ձեզմէն էի.
Հայր տղաքներու՝ փառքի կոչուած,
Վեհ դղեանքներ ես ունէի,
Եւ Տիգրիսի մօտ բեր կալուած.
Արդ ուրիշներ Անցեալս ունին
Ողորմեցէք կոյր իշխանին:

Երազեցի տիրել զահուն,
Ու զըրկուցեայ լոյս աշխարհէն.
Կինս՝ քօղերու մէջ՝ արդ անքուն
Որդիքըս վանք կ'ապաշխարեն.
Գիշերն եղաւ իմ ծիրանին. . .
Ողորմեցէք կոյր իշխանին:

Փրաքիտա. — (Ողորմութիւն տալով, յետոյ գերիին դառնալով). — Գիտես ով է այս

կոյրը, մեծ իշխան մը, Սմբատ անունով հայ մը, կոստանդին կայսեր դէմ դաւաճանեց լեկապէնոսի տղաքներուն հետ միասնած. կուրցոցին զինք, կրնն և որդիքները վանքի մէջ բանտեցին. հիմա դատապարտուած է թափառելու, մուրալու, փողոցներուն մէջ միշտ քաղցրածայն իր յանցանքները երգելով:

ԱՐՄԱՌԱՅ ՄԱՐԿՈՆԵՍ

ՀԱՅԿ. ՀԱՐՏԱՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ

ԿՐԿԵԱՅԱՐԿ ԵԿԵՂԵՑԻ

Կրկնայարկ կամ վերնատունով եկեղեցիները չեն այնքան բազմաթիւ ի հնունդ. թէ՛ վերնատունը ո՞ր դարուն մտած է մեր եկեղեցիներուն մէջ՝ դժուար է որոշ բան մ'ըսել. այն հնագոյն եկեղեցիները որոնք ցարդ կանգուն կամ՝ կիսակործան կան՝ ընդհանրապէս պարզ են, առանց վերնատան. ինծի ծանօթ ամենահին եկեղեցին որ վերնատուն ունի՝ է Սեւանայ վանքին Ս. Առաքեալը (տես Ձև 20) որ իններորդ դարուն վերջերը հիմնուեցաւ. Եկեղեցւոյս հիւսիսային աւանդատունէն սանդուխով փոքր վերնատուն մը կը բարձրացուի որ Դասին վրայ կը նայի: Կը կարծի թէ այդ վերնատունը շինուած է Մարիամ Իշխանուհւոյն համար, (որ եկեղեցւոյս շինութեան նիւթական նպաստողն եղած է) որ անկից ունկն կը դնէր ժամասացութեան: Եւ հիմայ եւս Արեւելքի մէջ վերնատունը կանանց յատկացուած է:

Կան եկեղեցիներ՝ որոնց վերնատունը արեւմտեան կողմը միայն ձգուած է, իսկ կան ալ որոնք երեք կողմանէ ալ կրկնաշարի են ինչպէս է Այաձա (ի Կիրիկիա) աւերակ եկեղեցին (Ձև 26): Եկեղեցւոյս ճարտարապետութիւնը բիւզանդական է, ինչպէս կ'ըսէ Լանկուա: Յունաց կը վերաբերէր արդեօք թէ Հայոց՝ յայտնի չէ. առանց մանրամասն տեղեկութեան՝ զայս հրատարակած է Լանկուա իր « Ճանապարհորդութիւն ի Կիրիկիա » գործոյն